

Problematika retence studentů českých vysokých škol

Obor: sociologie, podobor: vzdělávání

Článek byl publikován v recenzovaném online vědeckém časopise Essentia v roce 2007. ISSN 1214-3464.

Ing. Václav Švec, Ph.D.

svec@pef.czu.cz, tel. 222482438,

* 1977 Odborný asistent katedry řízení na Provozně ekonomické fakultě České zemědělské univerzity v Praze. Zabývá se problematikou strategického řízení, vztahů vysokých škol a jejich zájmových skupin.

doc. Ing. Ivana Tichá, Ph.D.

ticha@pef.czu.cz, tel. 224382244

* 1963 profesorka katedry řízení na Provozně ekonomické fakultě České zemědělské univerzity v Praze, zástupce vedoucího katedry. Zabývá se problematikou strategického řízení, učící se organizace a řízení znalostí.

Některé publikace:

Tichá, Ivana. Učící se organizace. Praha: Alfa Publishing, 2005. ISBN 8086851192.

Vysokoškolské studium je pro studenty velmi náročný proces. Před vstupem na vysokou školu se musí rozhodnout zda a jaký směr chtějí dále studovat, na jaké vysoké škole a to bez znalosti způsobu studia na vysoké škole. S realitou studia na vysoké škole se tak setkávají až v prvních ročnících svého studia. Zde (ale i v průběhu dalších ročníků) se setkávají s nejrůznějšími překážkami, které studium znesnadňují nebo v některých případech přímo znemožní. Pokud budou tyto překážky identifikovány, sledovány, bude je možné upravit či přímo odstranit. Tím je také možno zvýšit šanci studentů na úspěšné dokončení vysokoškolských studií.

Úvod

Problematika udržení, retence studentů na vysokých školách v průběhu studia je v zahraniční odborné literatuře široce diskutována a je jí přikládán velký význam. Spady (1970, 1971) nebo Astin (1972) začali tuto problematiku zkoumat již před více než třiceti lety.

Retenci studentů na vysokých školách popisují Moxley, Najor-Durack, Dumbigue (2004) jako záležitost naplňování studijních cílů vycházejících z aspirací studentů v oblasti vzdělání.

Zahraniční vysoké školy aktivně k problematice retence, což se projevuje v tvorbě klíčových ukazatelů výkonnosti (KPIs - Key Performance Indicators), kterými jsou v oblasti rozvoje výuky např. míry retence, spokojenost s výukou, kvalita výuky, náklady vynaložené na jednoho studenta, apod. V České republice je problematika retence vysokoškolských studentů zatím ne plně rozvinutou a vysokými školami sledovanou oblastí.

Výzkumem na českých vysokých školách lze zjistit důvody vedoucí studenty k opouštění studia a je možné mezi nimi identifikovat ty důvody, které mohou vysoké školy ovlivnit a zvýšit tak retenci svých studentů.

Jak tvrdí Menclová a kol. (2004) výsledky výzkumu o důvodech vedoucích studenty k opouštění vysokých škol v průběhu studia jsou využitelné v oblasti řízení studia a restrukturalizace studijních programů. Jsou důležitým podkladem a otevírají cestu při hledání návrhů a východisek pro řešení, odstraňování, případně zlepšení stávající situace při zvyšování efektivity vysokoškolského studia.

Předkládaný článek je zpracován jako výstup z grantu č. 11140/1313/003132 Strategie udržení studentů na VVŠ v ČR, CIGA ČZU v Praze.

Cíl a metodika

Cílem článku je identifikace studijních problémů, které mohou vést k přerušení či opuštění vysokoškolského studia studentů vysokých škol v České republice.

Vzhledem k počtu vysokých škol a následnému rozsahu výzkumu byly zkoumány vybrané ekonomické fakulty vysokých škol.

Pro splnění cíle je potřeba nejdříve definovat pojem studijní problém tak, jak jej vnímají studenti. Dalšími postupnými cíli jsou identifikace nejširšího možného počtu studijních problémů a jejich

zařazení do obecnějších skupin, zjištění četností jednotlivých problémů a identifikace možných problémů vedoucích k přerušení či ukončení studia.

Moxley, Najor-Durack, Dumbigue (2004) vidí problematiku retence v širokých souvislostech. Retence zahrnuje okolí formované akademickým prostředím zahrnujícím očekávání, měřítka, požadavky na chování, zdroje, příležitosti nabízené vzdělávací institucí. Problematika retence studentů podle Moxleye a kol. (2004) je také podmíněna vlivy přesahujícími akademické prostředí, jako jsou práce, ubytování, rekreace, zdraví a zdravotní péče, doprava a neměřitelné vlivy jako sebepovzbuzení, podpora, ujištění se a emoční podpora. Další vlivy, které Moxley a kol. (2004) uvádí jsou rodinná situace a širší kulturní podmínky, které ovlivňují každodenní život studentů.

K tomu uvádí Kuh a kol. (2005), že to co studenti dělají v průběhu studií má na jejich studijní výsledky mnohem větší vliv než to, kdo jsou, odkud jsou či jakou univerzitu navštěvují.

Jak uvádí Simonová (2004) sociologové jsou při své práci téměř vždy konfrontováni s problémem multikauzality sociálních jevů. Stejným problémem je nepoznatelnost všech příčin, které zkoumaný problém ovlivňují. Dále Simonová (2004) uvádí, že jsou-li zkoumány šance jedince na dosažení určité úrovně vzdělání, je zřejmé, že jsou determinovány nejen nezávislými proměnnými, které byly zařazeny do vyextrahovaného modelu reality, ale i takovými faktory, které nejsou sledovány. Jedná se o dobové a místně podmíněné sociální procesy a také o jedincovy individuální schopnosti, ambice, motivace, ale i inteligenci. Autoři předkládaného článku si jsou vědomi zmíněných omezení provedeného výzkumu.

Výzkumem nebylo možné přímo identifikovat důvody, které prokazatelně vedly studenty k opuštění studia. Příčinou je zejména obecné uvádění důvodů studentů přerušujících či ukončujících studium a také nemožnost zahrnout do výzkumu studenty, kteří již studium ukončili (viz zákon o ochraně osobních údajů nebylo možné získat adresy bývalých studentů a zařadit je tak do výzkumu). Proto byla identifikace studijních problémů u současných studentů fakult ekonomických vysokých škol provedena výzkumem, který zahrnoval skupinová interview, pilotní studii, analýzu dokumentů a dotazníkové šetření.

Za účelem získání prvotních informací mapujících situaci byla provedena skupinová interview. Majerová a Majer (2003) definují skupinové interview jako druh interview, kde nedochází ke střídání otázek výzkumníka a následných odpovědí respondentů. Místo toho hovoří respondenti na téma předložené výzkumníkem a rozvíjejí jeho náměty. Jako hlavní téma byly zvoleny problémy studentů při studiu na vysoké škole a byly provedeny celkem tři skupinové rozhovory se studenty různých ekonomických fakult. Pro zmíněná skupinová interview byli vybráni studenti z různých ročníků, každý skupinový rozhovor měl 8-12 účastníků. Studenti byli nejdříve seznámeni s tématem rozhovoru, poté bylo téma prodiskutováno všemi účastníky a ti byli dále dotazováni. Data, která ze skupinové diskuse vyplynula a byla považována za podstatná, byla zapsána. Dalším důvodem pro zařazení skupinových rozhovorů do výzkumných metod je možnost nepřímého zjištění důvodů vedoucích studenty k ukončení studia.

Na základě údajů ze skupinových rozhovorů bylo provedeno písemné dotazování. Tato fáze výzkumu sloužila jako pilotní studie pro vyhodnocení otázek kladených v dotazníku pro potřeby dalšího, podrobnějšího písemného dotazování. Dotazováno bylo 33 respondentů z řad studentů ekonomických fakult.

Za účelem rozšíření množiny identifikovaných důvodů vedoucích studenty k opuštění studia, které byly uvedeny studenty ve skupinových rozhovorech a v pilotní studii, byla také použita analýza dokumentů. Při výběru dokumentů byl uvažován předpoklad, že nejvyšší četnost studijních problémů lze očekávat u studentů prvních ročníků při jejich přechodu ze střední školy na školu vysokou. V analýze dokumentů byla použita technika obsahové analýzy a jako analyzované dokumenty byly použity žádosti studentů prvních ročníků ekonomických fakult o umožnění dalšího studia při nesplnění podmínek požadovaných fakultami k postupu do dalšího semestru. V žádostech byly vyhledávány důvody, které studentům bránily ve studiu či vedly k přerušení či opuštění studia.

Pro zjištění, které z identifikovaných důvodů jsou nejčastější a které mohou vést k přerušení či opuštění studia na ekonomických fakultách, bylo provedeno dotazníkové šetření. Šetření se zúčastnilo 893 posluchačů 6 ekonomických fakult (Fakulta financí a účetnictví (VŠE), Fakulta mezinárodních vztahů (VŠE), Fakulta podnikohospodářská (VŠE), Fakulta informatiky a statistiky (VŠE), Národohospodářská fakulta (VŠE) a Provozně-ekonomická fakulta (ČZU)) a jeho výsledky byly zpracovány prostřednictvím metod statistického třídění v programu Statistica.

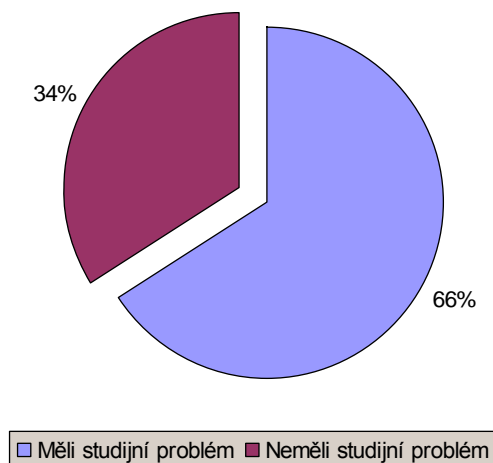
Výsledky a diskuse

Ze skupinových rozhovorů bylo zřejmé, že většina studentů se ocitla v situaci, která jim do určité míry ztěžovala studium. Vnímání pojmu studijní problém bylo při vyhodnocování rozhovorů hodnoceno jako nejednotné. Účastníci se vyjadřovali o studijních problémech velmi různorodě. Prakticky se dají

z rozhovorů rozlišit dvě skupiny názorů. První tvrdí, že studijní problém je jakákoliv překážka bránící či znesnadňující studium. Druhá skupina studentů vnímá studijní problém jako situaci, kdy přímo hrozí ukončení studia ze strany vysoké školy. Pro další výzkum byl z výsledků skupinových rozhovorů převzat studijní problém jako jakákoliv překážka, která znesnadňuje či znemožňuje další studium na vysoké škole a zároveň může vést k přerušení či dokonce ukončení studia.

Se studijním problémem se z 893 dotazovaných respondentů (posluchačů 6 ekonomických fakult) setkala 66 % (589 posluchačů). Zbytek, 34 % dotázaných studentů (304 posluchačů), jak ukazuje graf 1, se zatím se studijními problémy během studia nesetkal.

Graf 1



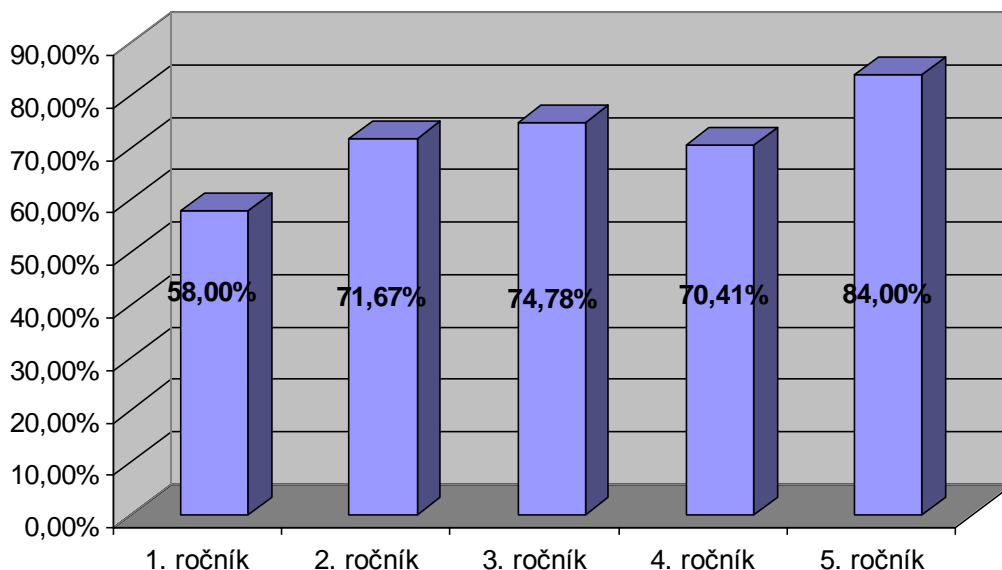
V rámci celého výzkumu a zejména v analýze dokumentů byl uvažován předpoklad, že nejvyšší četnost studijních problémů lze očekávat u studentů prvních ročníků při jejich přechodu ze střední školy na školu vysokou.

Výsledky dotazníkového šetření ukázaly, že v prvním ročníku se se studijními problémy setkala 58 % posluchačů sledovaných ekonomických fakult. V dalších ročnících se skupina studentů, kteří se se studijními problémy setkali, rozrostla: ve druhém ročníku mělo studijní problém 71,67 % studentů, ve třetím ročníku 74,78 %, ve čtvrtém 70,41 % a v pátém již mělo zkušenost se studijními problémy 84 % studentů.

Vzhledem k absenci veřejně dostupných dlouhodobých výzkumů z této oblasti u nás lze z výše zmíněných výsledků vznést pouze omezené závěry. Pokud je možné předpokládat, že studijní prostředí se na sledovaných fakultách v posledních pěti letech výrazně nezměnilo a zůstává tak relativně stejné pro všechny současné studenty, je možné určit změny v nárůstu četnosti studijních problémů v jednotlivých ročnících.

Z údajů pocházejících z provedeného výzkumu je zřejmé, že v prvních ročnících ekonomických fakult dochází k největšímu výskytu studijních problémů (58 % studentů), v dalších ročnících tento výskyt dále roste (s výjimkou čtvrtého ročníku), ve druhém ročníku roste o 13,67 %, ve třetím ročníku o 3,11 % a v pátém ročníku o 13,59 % - viz graf 2.

Graf 2 - Výskyt studijních problémů v jednotlivých ročnících studia na sledovaných ekonomických fakultách



Výsledky mohou být ovlivněny tím, že výzkum byl prováděn ke konci akademického roku. Výzkumu se tedy již nemuseli účastnit studenti, kteří studium předčasně opustili. Proto se dá předpokládat, že procenta studentů na sledovaných ekonomických fakultách potýkajících se se studijními problémy mohou být vyšší.

Dále se dá předpokládat, že studenti ve vyšších ročnících budou mít zkušenosti s řešením různých studijních problémů, se kterými se setkali v předešlých letech studia (viz 58 % studentů v prvních ročnících). Poměrně stálý nárůst počtu studentů se studijními problémy i v dalších ročnících studia znamená, že:

- a) studenti se setkávají s (pro ně) novými studijními problémy (a zatím nevědí, jak tyto problémy řešit),
- b) studenti řeší studijní problémy opakující se z předchozích ročníků,
- c) kombinace obou zmíněných možností.

Jako studijní problémy studentů ekonomických fakult byly ve skupinových rozhovorech, pilotní studii, obsahové analýze a dotazníkovém šetření studenty označeny následující (v závorce je vždy uvedeno procento studentů, kteří se s problémem setkali):

- náročnost studia (57,1 %), kam byly zařazeny podcenění vlastní přípravy (ke zkoušce, k zápočtu), vysoká náročnost zkoušek a vysoké nároky pedagogů,
- odlišný způsob studia oproti střední škole (47,7 %), kam byly studenty zařazeny: nervozita při zkouškách; nemožnost vykonat zkoušku či zápočet kvůli obsazení termínů; obecná neznalost areálu vysoké školy; neznalost průběhu zkoušky, nízká míra informovanosti,
- motivace ke studiu (z jiných důvodů než je výběr fakulty) (47,5 %),
- studium v zahraničí (12,19 %) (někteří studenti mají problém ve studiu na domovské fakultě kvůli absolvovanému studiu v zahraničí),
- kvalita výuky (6,26 %), kam byla zahrnuta kvalita přednášek, cvičení, poskytovaných podkladových materiálů studentům a přístup pedagogů.
- souběžné studium (studium dvou i více fakult najednou) (4,7 %),
- špatný výběr fakulty (3,58 %), kdy studentům není umožněno studovat preferovanou fakultu a tím je snížena jejich motivace ke studiu,

Grafické znázornění četnosti identifikovaných studijních problémů v relativním vyjádření ukazuje graf 3.

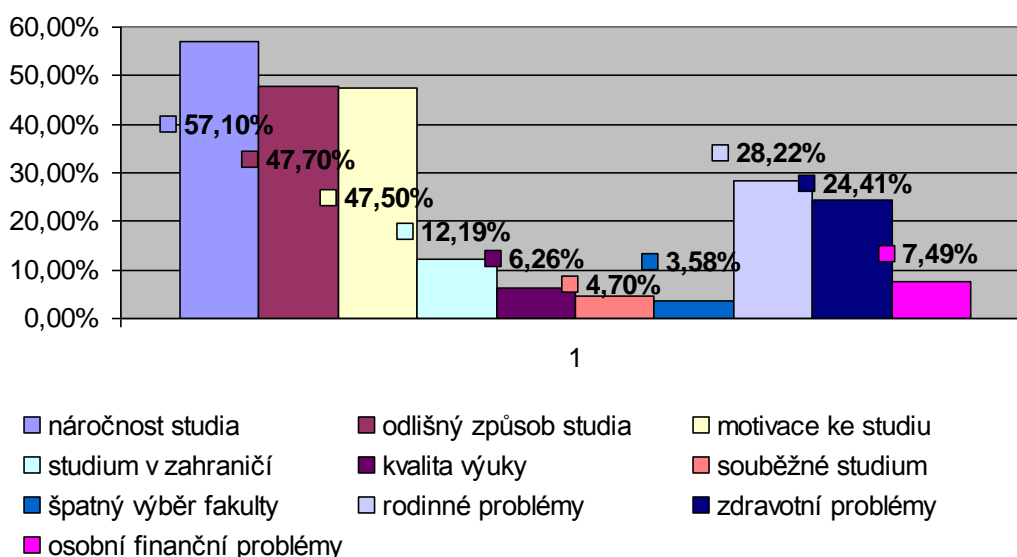
Existenci některých z výše identifikovaných studijních problémů u studentů vysokých škol potvrzují ve svém výzkumu i Menclová a kol. (2004), kteří identifikovali studijní problémy studentů fakult technických vysokých škol prostřednictvím dotazníkového šetření, kterého se zúčastnilo 363 posluchačů 11 fakult technických veřejných vysokých škol v České republice. Výzkum Menclové a kol. (2004) se zaměřil pouze na posluchače prvních ročníků.

Výzkum Menclové a kol. (2004) identifikoval jako studijní problémy nezáměr o studium (75,1 % studentů), náročnost studia (73,1 %), odlišný způsob studia než na střední škole (68,4 %), špatnou volbu fakulty (54 %), malou podporu ze strany učitelů (31,4 %) a nekvalitní výuku (31,4 %).

Dalšími identifikovanými skupinami studijních problémů studentů ekonomických fakult, které Menclová a kol. (2004) ve svém výzkumu studijních problémů studentů technických fakult neuvažovali jsou:

- rodinné problémy studentů (28,22 %), kam patří nutnost finančního zajištění členů rodiny, při kterém student nezvládá studovat; nutná zdravotní péče o člena rodiny zajišťovanou studentem; úmrtí v rodině; ukončení vztahu s partnerem, partnerkou či jiné vážné osobní citové problémy,
- zdravotní problémy (24,41 %), ze kterých byly identifikovány léčení dlouhodobých nemocí (1 měsíc a déle), léčení psychických poruch, léčení krátkodobých onemocnění ve zkouškovém období, operace a následná rekonvalescence, úraz a následná rekonvalescence, nevolnost v určitý den (při zkoušce, zápočtu, přednášce), studijní omezení kvůli dlouhodobě užívaným lékům,
- osobní finanční problémy (7,49 %) (nedostatek financí ke studiu a nutnost pracovat při studiu).

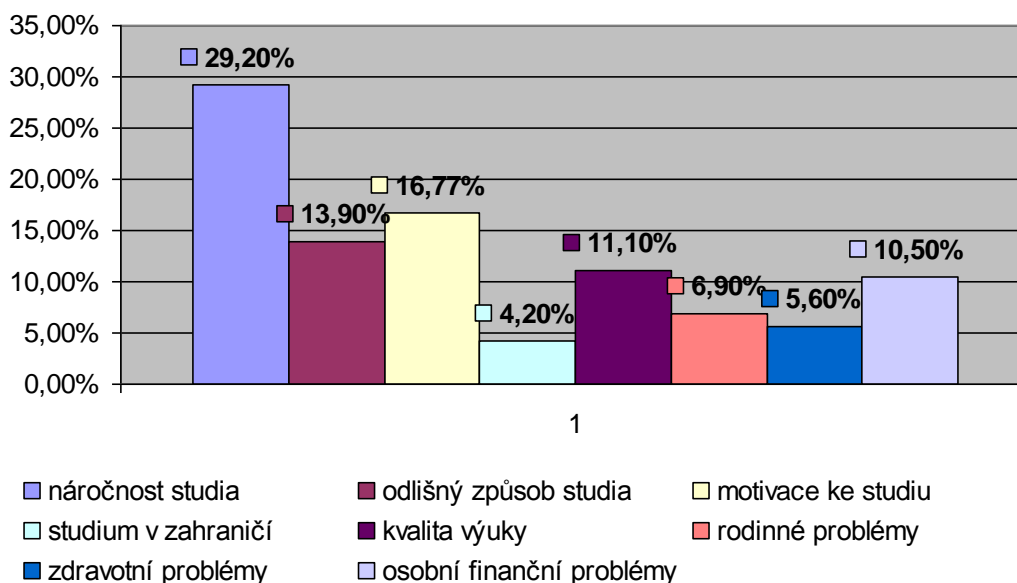
Graf 3 - Relativní četnost identifikovaných studijních problémů



1

Více jak třetina studentů (36,33 %) ekonomických fakult, kteří měli některý z výše identifikovaných studijních problémů, ve spojitosti s nimi uvažovali o přerušení či ukončení vysokoškolských studií. Problémy nejčastěji spojené s úvahou o přerušení či ukončení studia jsou náročnost studia, v souvislosti s níž již uvažovalo o přerušení či ukončení studia 29,2 % z výše zmíněné skupiny studentů, poté následuje ztráta motivace (16,77 %), odlišnost studia na vysoké škole (13,9 %), nekvalita výuky (11,1 %), finanční situace (10,5 %), rodinné důvody (6,9 %), zdravotní problémy (5,6 %), problémy po studiu v zahraničí (4,2 %) - viz graf 4.

Graf 4 - Relativní četnost studijních problémů vedoucích k možnému ukončení studia



Studijní problémy studentů ekonomických fakult identifikované výzkumem, u kterých nebylo studenty uvažováno o ukončení studia, jsou souběžné studium na více fakultách a špatný výběr fakulty.

Závěr

Výzkum potvrdil předpoklad, že nejvyšší četnost studijních problémů na ekonomických fakultách je v prvních ročnících. Zároveň byly identifikovány studijní problémy, které mohou vést k přerušení či opuštění studia studentů ekonomických fakult vysokých škol v České republice.

Výsledky výzkumu jsou využitelné pro vysoké školy v oblasti řízení studia a restrukturalizace studijních programů. Jsou podkladem při hledání návrhů a východisek pro zvyšování efektivity vysokoškolského vzdělávání. Zároveň je možno je použít jako základ pro rozvoj Customer Relationship Management (CRM) veřejných vysokých škol.

Literatura:

- ASTIN, A.W. College Dropouts: A National Profile. Washington, DC: American Council on Education. 1972. [online] Dostupné z <<http://sites.acenet.edu/ics-wpd/index.htm>>.
- KUH, G.D., KINZIE, J., SCHUH, J.H., WHITT, E.J. Students Success in College. 1. vydání. USA: Jossey-Bass, 2005. ISBN 0-7879-7914-7.
- MAJEROVÁ, V. a MAJER, E. Kvalitativní výzkum v sociologii venkova a zemědělství část I. 1. vydání. Praha: ČZU PEF, 2003. 158 s. Skriptum. ISBN 80-213-0507-X
- MENCLOVÁ, L., BAŠTOVÁ, J., KRONRÁDOVÁ, K. Neúspěšnost studia posluchačů 1. ročníků technických studijních programů veřejných vysokých škol v ČR a její příčiny. [online] Ministersvo školství, mládeže a tělovýchovy a Centrum pro studium vysokého školství. 2003. Dostupné na <<http://www.csvs.cz/>>.
- MOXLEY, D., NAJOR-DURACK, A., DUMBRIGUE, C. Keeping Students in Higher Education. 2. vydání. Norfolk: Biddles Ltd., 2004. ISBN 0-7494-3088-5
- SIMONOVÁ, N. Vzdělání - nedostatkové zboží včera, dnes i zítra.Essentia. 2004
- SPADY, W.G. (1970, 1971) in NAPOLI, R. A., WORTMAN P. M.. Psychological Factors Related to Retention and Early Departure of Two-Year Community College Students. Research in Higher Education, Vol. 39. No 4. 1998. ISSN 0361-0365, 1573-188X

Klíčová slova:

vysoká škola, ekonomická fakulta, student, retence, studijní problém